

Patrimónium és társadalom a 20. században

A VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai,
Kolozsvár, 2011. augusztus 22–27.

Szerkesztette
Barna Gábor
Keszeg Vilmos

KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG • NEMZETKÖZI MAGYARSÁGTUDOMÁNYI TÁRSASÁG

KOLOZSVÁR–BUDAPEST, 2015

Kiadja a KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG
400162 Kolozsvár, Croitorilor (Mikes) u. 15.
telefon/fax: +40 264 432 593
e-mail: kriza@mail.dntcj.ro
www.kjnt.ro

© Kriza János Néprajzi Társaság, 2015
© Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság, 2015

A szerkesztők munkatársai: Kinda István, Köncei Csilla, Mód László,
Peti Lehel, Pozsony Ferenc, Simon András, Tánczos Vilmos, Varga Sándor.

Lektorálta dr. Péntek János.

A borítót Hodosi Mária tervezte.

Tördelte Sütő Ferenc.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NEMZETKÖZI HUNGAROLÓGIAI KONGRESSZUS (7 ; 2011 ; Cluj-Napoca)
Patrimónium és társadalom a 20. században : a VII. Nemzetközi
Hungarológiai Kongresszus előadásai : Kolozsvár, 2011. augusztus 22–27
/ ed.: Barna Gábor, Keszeg Vilmos. - Cluj-Napoca : Kriza János Néprajzi Társaság ;
Budapest : Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-973-8439-81-8
ISBN 978-615-5309-02-1

I. Barna, Gábor (ed.)
II. Keszeg, Vilmos (ed.)

811.511.141

Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme.

Tartalom

A kötetről	7
JAKAB Albert Zsolt Az emlékezet társadalmi funkciói Kolozsváron (1440–2012)	9
MAYER János – MAYER István Székelykapu egy sváb faluban. Etnikumok és népcsoportok összeolvadása a jelképek és megemlékezések tükrében.	35
OLOSZ Katalin Kanyaró Ferenc balladagyűjtései. Látlet az erdélyi népballada századfordulói állapotáról	49
CZÖVEK Judit „Mert angyalait rendeli ki számodra, hogy megőrizzenek minden utadon” Az archaikus imádságok anyalképzetében kimutatható reliktum-elemek mitopoétikus, dichotomikus szembeállítása	57
FÁBIÁN Gabriella Rózsafüzér társulatok a Székelyföldön.	85
EGYED Ákos A székely politikai gondolkodás változásai 1790 és 1848 között	99
POZSONY Ferenc Eredmények és feladatok a székelyföldi tárgyi kultúra kutatásában	107
NAGY Botond Munkaerő-migráció Háromszéken a dualizmus korában	139
BERECZKI Ibolya A lakáskultúra változásai Homoródalmáson	165
BALÁZS Lajos A paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs változásaiból az utóbbi évtizedek gazdasági-társadalmi változásainak kontextusában.	179

LUKÁCS László Szent István király a moldvai magyaroknál	189
LAJOS Veronika Modernizáció-értelmezések. A gyerek társadalmi helyzetének változása a moldvai Lujzikalagorban	207
SILLING Léda A vajdasági vásárok változó világa	221
SIMON András Megalkotott hagyományok, ünnepek, turizmus a Délnyugat-Dunántúl szőlőhegyein	229
MÓD László „Bármit, csak Chardonnay-t ne!”Borkóstoló társaságok Szeged környékén	247
KÖNCZEI Csilla Egy táncelméleti modell felé. Gondolatok a tánc és nyelv közötti analógiákról és különbségekről.	265
KARÁCSONY Zoltán „Figurás szemben.”A kalotaszegi legényes kettős előadásmódjáról	283
KÖNCZEI Csongor A színpadi táncművészet hatása a hagyományos tánckultúrára, avagy „etno-táncmesterek” működése az ezredforduló erdélyi falvaiban	327
VARGA Sándor A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára	335
Rezumat.	353
Abstract	355
Cuprins	357
Contents.	359

A kötetről

2011. augusztus 22–27. között zajlott Kolozsvárt *Nyelv és kultúra a változó régiókban* címmel a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus. A felsorakozott kilenc tudományterület egyike az etnológia és antropológia volt.

Az európai társadalomnak a 20. században olyan radikális eseményekre kellett válaszolnia, mint a tömegpusztítással, a migrációval és az országhatárok újramodellálásával szembesítő világháborúk, a társadalmi kapcsolatokat és a mentalitást meghatározó ideológiai konstrukciók (nacionalizmus, totalitárius ideológiák), az individuális életstratégiákra kiható gazdasági változások (a magántulajdon státusa, eltérő gazdálkodási technológiák, a munkaerőpiac), a kommunikáció és az információ forradalma. A *Nyelv és kultúra a változó régiókban* Hungarológiai Kongresszus az etnológiai és antropológiai szekciók résztvevőinek figyelmét ezekre a kontextusokra, valamint e kontextusok és a kulturális örökség szerkezete és státusa közötti összefüggésekre kívánta irányítani. Az előadások a *Patrimónium és társadalom a 20. században* tematikába integrálódtak, s ezen belül az *Alfabetizáció, íráshasználati hagyományok és habitusuk, Bor, kultúra, társadalom, A moldvai csángók kutatásának újabb eredményei, Kulturális örökség, társadalom és modernizáció a Székelyföldön, Népi vallásosság Erdélyben, Tánc – nyelv – közösség a változó régióban, Tárgyak és kontextusok* tömbökbe sorolódtak.

Ebből a gazdag programból kerül most válogatás a tisztelt olvasók kezébe.

Jakab Albert Zsolt tanulmánya Kolozsvár társadalmának több mint fél évezredes emlékéllítási hagyományát rekonstruálja. Az 1440-es évektől nyomon követhető gyakorlat az idő társadalmi felfedezésének kezdetét, a múlt, az események és egyének számon tartásának fokozódó igényét jelzi. Mayer János és Mayer István egy észak-bácskai többetnikumú település emlékjeleiben és -állításában az identitások elkülönülését és a az etnikus csoportok közötti kommunikációját követi nyomon, az ezredforduló éveiben.

Olosz Katalin kutatása az erdélyi népballada kevésbé ismert gyűjtőjére irányítja a figyelmet. Arra a Kanyaró Ferencre, aki a századfordulón a kolozsvári unitárius kollégium diákjait biztatta a népköltészeti alkotások lejegyzésére. Czövek Judit az archaikus imák kutatását folytatja, amikor a bennük előforduló angyal-képzet dualisztikus szerveződését tárja fel. Fábíán Gabriella a székelyföldi vallásos mozgalmak egyik intézményének, a Rózsafüzér Társulat történetéhez sorokoztat fel újabb adatokat.

Egyed Ákos tanulmánya a reformkori székelyföldi politikai gondolkodás két opciójának, a rendi és polgári nemzet eszményének viszonyára tér ki. Pozsony Ferenc a Székelyföld iránti „népismeit”, majd tudományos néprajzi érdeklődés kialakulását, korszakait és eredményeit összegzi. Nagy Botond a 19-20. század fordulójának idejében a Székelyföldön kibontakozott migrációs folyamatot, annak méreteit és következményeit kutatja.

Bereczki Ibolya a Homoród folyó vidékén fekvő település lakás-, lakberendezés- és tárgy-kultúrának a 20. század során bekövetkezett változásait foglalja össze. Balázs Lajos a nemi kultúra, nemi erkölcs újabb tendenciáiba enged betekintést.

Lukács László a moldvai csángók Szent István tiszteletének, kulturális emlékezetének tartalmi motívumait, szöveghagyományát és rítusait, szertartásait állítja rendszerbe. Lajos Veronika a gyermekáldáshoz, a gyermekekhez való viszonyulás 1989 utáni változásait vizsgálja egy moldvai csángó faluban.

Silling Léda a vajdasági vásárok „változó világát” teszi láthatóvá. Simon András a Délnyugat-Dunántúl szőlőtermesztésével kapcsolatos kitalált hagyományait, turizmus-szervezési stratégiáit elemzi, Mód László pedig a borfogyasztáshoz kapcsolódó új szerveződésformákat, a borkóstoló társaságok működését mutatja be.

A kötetet egy táncantropológiai tanulmánytömb zárja. Köncei Csilla táncelméleti tanulmánya a tánc és a nyelv analógiáit sorakoztatja fel. Ezt követően Karácsony Zoltán a kalotaszegi legényes előadásmódbeli különbségeit mutatja be, Köncei Csongor az előadóművészetnek, Varga Sándor pedig a táncház-turizmusnak a tánc-kultúrára, a tánc-hoz való viszonyulásra gyakorolt hatásáról értekezik.¹

A tanulmányok nagy része a népi kultúra, a társadalom szerkezetének, a kulturális elemek funkciójának megváltozását rögzíti. Ugyanilyen izgalmas azt követni nyomon, hogy a megváltozott körülmények között milyen új szokások, kulturális habitusok, attitűdök állandósultak, a magyar nyelvterület különböző régióiban.

Kolozsvár, 2015 májusa

A szerkesztők

¹ A táncantropológiai tanulmányok világot láttak a következő kötetben: Köncei Csongor (szerk.): *Az erdélyi magyar táncművészet és tánctudomány az ezredfordulón II.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2014.

Patrimoniul și societate în secolul al XX-lea

Comunicările celui de-al VII-lea Congres Internațional de Hungarologie, Cluj-Napoca, 22–27 august 2011

Între 22 și 27 august 2011 a avut loc la Cluj-Napoca cel de-al VII-lea Congres Internațional de Hungarologie, intitulat *Limbă și cultură în regiunile în schimbare*. Unul dintre cele nouă domenii științifice prezente la acest eveniment a fost etnologia și antropologia.

În secolul al XX-lea societatea europeană a fost nevoită să se confrunte cu niște evenimente radicale, cum ar fi războaiele mondiale, aducând cu sine distrugerea în masă, migrația și remodelarea frontierelor, construcțiile ideologice (naționalism, ideologii totalitare), care au determinat relațiile și mentalitatea socială, schimbările economice (statutul proprietății private, tehnologii economice diferite, piața forței de muncă), care au influențat strategiile de viață individuale, revoluția comunicației și a informației. Congresul de Hungarologie, intitulat *Limbă și cultură în regiunile în schimbare*, a dorit să atragă atenția participanților secției de etnologie și antropologie asupra acestor contexte, respectiv asupra corelației dintre aceste contexte și structura, statutul patrimoniului cultural. Comunicările s-au integrat în tematica *Patrimoniul și societate în secolul al XX-lea*, care a inclus următoarele secțiuni: *Alfabetizare, tradiții și obiceiuri ale scrisului; Vin, cultură, societate; Noi rezultate în cercetarea ceangăilor din Moldova; Patrimoniul cultural, societate și modernizare în Secuime; Religiozitate populară în Ardeal; Dans – limbă – comunitate în regiunea în schimbare; Obiecte și contextul acestora*.

Din acest program bogat oferim o selecție reprezentativă cititorului.

Studiul lui Jakab Albert Zsolt reconstituie tradiția comemorativă de mai bine de o jumătate de mileniu a societății clujene. Această practică, care se poate urmări începând cu anii 1440, semnaleză începuturile descoperirii sociale a timpului, totodată pretenția crescândă de a ține evidența trecutului, a evenimentelor și a individualităților. Mayer János și Mayer István urmăresc modul în care într-o localitate multiethnică din Bacica de Nord, în anii de la începutul noului mileniu, acțiunile comemorative și simbolurile memoriale determină delimitarea identităților și comunicarea acestor identități printre diferitele grupuri etnice.

Cercetarea lui Olosz Katalin atrage atenția noastră asupra unuia dintre culegătorii mai necunoscuți ai baladei populare transilvănene. Este vorba de Kanyaró Ferenc, cel care la cumpăna secolelor XIX–XX a îndemnat elevii colegiului unitarian din Cluj la culegerea creațiilor poeziei populare. Czövek Judit oferă o continuare, aprofundare a cercetării rugăciunilor populare arhaice, prin explorarea structurării dualiste a conceptului îngerului. Fábrián Gabriella oferă noi contribuții la istoria unuia dintre instituțiile mișcării religioase din Secuime, și anume Societatea Sf. Rozariu.

Studiul semnat de Egyed Ákos relatează relația dintre cele două opțiuni ale gândirii politice din Secuimea secolului al XIX-lea, idealul națiunii orânduimii vechi și cel al națiunii civice, moderne. Pozsony Ferenc oferă o sinteză a dezvoltării interesului laic, apoi științific etnografic asupra Secuimii, respectiv a etapelor și a rezultatelor obținute. Nagy Botond se angajează în cercetarea migrației de la cumpăna secolelor XIX–XX, din zona Secuimii, referindu-se la amploarea și consecințele acesteia. Bereczki Ibolya realizează o sinteză a schimbărilor ce s-au petrecut de-a lungul secolului al XX-lea în zona văii Homorodului, cu privire la cultura spațiului de locuit, a interioarelor și a culturii materiale. Balázs Lajos ne oferă o incursiune în noile tendințe ale culturii sexuale și ale moralului sexual.

Lukács László realizează o sistematizare a motivelor, tradițiilor textuale și rituale ale culturii, memoriei culturale legate de Regele Sf. Ștefan al Ungariei în rândul ceangăilor din Moldova. Lajos Veronika analizează schimbările de după 1989 în privința creșterii copiilor și relației față de copii, într-un sat ceangăiesc din Moldova.

Silling Léda ne oferă o imagine a „universului în schimbare” a târgurilor din Voivodina. Simon András cercetează tradițiile inventate, respectiv strategiile turistice legate de viticultura din partea sud-vestică a regiunii Dunántúl din Ungaria, în timp ce Mód László prezintă o nouă formă de organizare, și anume funcționarea societăților, cluburilor de degustare a vinului.

La finele volumului regăsim o secțiune a lucrărilor aparținând antropologiei dansului. Lucrarea teoretică a lui Köncei Csilla oferă o însușire a analogiilor dintre dans și limbă. Karácsony Zoltán descrie și analizează o tehnică de dans din zona Călata, iar Köncei Csongor dezbate influența punerii pe scenă a dansului popular asupra culturii tradiționale a dansului și asupra relației față de dans. Varga Sándor analizează aceeași influență, dar din perspectiva turismului legat de dansul popular.

O mare parte a studiilor incluse în acest volum înregistrează schimbarea culturii populare, a structurii societății, dar și a funcției elementelor culturale. La fel de palpant este să urmărim, în aceste noi condiții, ce fel de obiceiuri, tendințe culturale și atitudini noi au devenit constante și permanente în diferitele regiuni ale ariei de răspândire a limbii maghiare.

Cluj-Napoca, mai 2015

Redactorii

Patrimony and Society in the 20th Century

The Presentations of the 7th International Congress of Hungarian Studies, Cluj-Napoca, August 22–27 2011

The 7th International Congress of Hungarian Studies was held between the 22nd and 27th of August 2011 in Cluj-Napoca, entitled *Language and Culture within Changing Regions*. Among the nine disciplines present at the event, one was ethnology and anthropology.

In the 20th century European societies had to face and respond to such radical events, as the world wars, with their mass destruction, migration, and remodeling of the frontiers; the ideological constructions (nationalism, totalitarian ideologies), determining social relations and mentalities; economic changes (status of private property, different economic technologies, labour market) influencing individual life strategies; communicational and informational revolution. The *Language and Culture within Changing Regions* Congress of Hungarian Studies intended to draw the attention of the participants of the section of ethnology and anthropology on these contexts, respectively on the relations between these and the structure and status of cultural heritage. The presentations were held under the issue of *Patrimony and Society in the 20th Century*, with the following thematic sessions: *Alphabetization, writing traditions, and habits; Wine, culture, society; Latest results in the research of the Moldavian Csángós; Cultural heritage, society and modernization in Szeklerland; Popular religiosity in Transylvania; Dance – language – community in the changing region; Objects and their contexts.*

The present volume offers the reader a representative selection from this rich programme.

The study of Jakab Albert Zsolt reconstructs the five centuries' memorial tradition of the society of Cluj-Napoca. This practice, which can be traced back to the 1440s, signals the beginning of the social discovery of time, as well as the increasing need for keeping evidence of events and individuals. Mayer János and Mayer István analyze how in a multiethnic settlement from Northern Bačka, at the turn of the millennium, memorial signs, symbols and actions determine the separation of identities and the communication between the ethnic groups.

The research of Olosz Katalin draws the attention on a less known collector of Hungarian folklore, namely Kanyaró Ferenc, who at the turn of the 19th–20th century encouraged the pupils of the Unitarian College from Cluj to collect pieces of folk poetry. Czövek Judit deepens the research of archaic folk prayers, exploring the dualistic structuring of the concept of the angel. Fábíán Gabriella brings contributions to the history of the Rosary Society, one of the basic institutions of the religious movements of Szeklerland.

The study of Egyed Ákos offers a presentation of the relations between the two options of Szeklerland's political concept from the 19th century: the notion of the estate or the modern, bourgeois nation. Pozsony Ferenc presents a synthesis of the formation of scientific interest about Szeklerland, its periods and related results. Nagy Botond analyzes the migration processes from Szeklerland from the turn of the 19th–20th century, their dimensions and consequences. Bereczki Ibolya synthesizes the changes that occurred during the 20th century within the households and material culture of a settlement from the Homorod Valley. Balázs Lajos offers an insight of the newer tendencies of sexual culture and sexual morals.

Lukács László makes a systematization of the motifs, textual and ritual traditions related to the cult (cultural memory) of St. Stephen of Hungary among the Moldavian Csángós. Lajos Veronika analyzes the changes that appeared after the system change from 1989, in a Moldavian Csángó village, concerning children, child care and socialization.

The “changing world” of the fairs of Voivodina is exposed by the study of Silling Léda. Simon András analyzes the invented traditions and tourism strategies related to viticulture in the south-western part of Dunántúl (Hungary), while Mód László presents a new form of organization, the functioning of the wine tasting societies, clubs near Szeged.

The volume ends with a collection of studies in the anthropology of dance. The theoretic writing of Könczei Csilla lines up the analogies of dance and language; Karácsony Zoltán offers a presentation of a dance technique from Călata region; Könczei Csongor deals with the influence of stage performance on folk dance culture and on the relation towards folk dance; while Varga Sándor analyzes the same domains of influence, but in relation with folk dance tourism.

A major part of the studies register the changes within folk culture, the structure of society, and the functions of the cultural elements. It is also very exciting to trace which are the new customs, social habits, attitudes that appear and become constant in the Hungarian speaking area, under these changing conditions.

Cluj-Napoca, May 2015

The editors

Cuprins

Introducere	7
JAKAB Albert Zsolt Funcțiile sociale ale memoriei la Cluj (1440–2012)	9
MAYER János – MAYER István Poartă secuiască într-un sat șvăbesc. Asimilarea etniilor și grupurilor de populație prin prisma simbolurilor și comemorărilor	35
OLOSZ Katalin Culegerile de balade populare ale lui Kanyaró Ferenc. O imagine a condiției baladei populare transilvănene la cumpăna secolelor 19–20	49
CZÖVEK Judit „Căci își trimite îngerii, să își păzească fiecare cale”. Opoziția dihotomică, mito-poetică a elementelor relicve ce se regăsesc în noțiunea îngerului din rugăciunile populare arhaice	57
FÁBIÁN Gabriella Societăți ale Rozariului în Secuime	85
EGYED Ákos Schimbarea gândirii politice secuiești între 1790 și 1848	99
POZSONY Ferenc Rezultate și sarcini în cercetarea culturii materiale din Secuime	107
NAGY Botond Migrația forței de muncă din Trei Scaune în perioada dualismului	139
BERECZKI Ibolya Schimbări în cultura spațiului de locuit în localitatea Merești	165

BALÁZS Lajos	
Despre schimbarea culturii sexuale și a moralului sexual în zonele rurale în contextul schimbărilor economice și sociale ale ultimelor decenii.	179
LUKÁCS László	
Regele Sf. Ștefan al Ungariei la maghiarii din Moldova	189
LAJOS Veronika	
Interpretări ale modernizării. Schimbări în condiția socială a copiilor în satul moldovenesc Luizi-Călugăra	207
SILLING Léda	
Universul târgurilor din Voivodina în schimbare	221
SIMON András	
Tradiții făurite, sărbători și turism pe viile din partea sud-vestică a regiunii Dunántúl (Ungaria)	229
MÓD László	
„Orice, în afară de Chardonnay!” Societăți de degustare a vinului în zona Szeged . . .	247
KÖNCZEI Csilla	
Către un model teoretic al dansului. Gânduri despre analogiile și diferențele dintre dans și limbă	265
KARÁCSONY Zoltán	
„Față în față.” Despre prezentarea în doi a dansului fecioresc din zona Călata	283
KÖNCZEI Csongor	
Influența dansului artistic scenic asupra culturii tradiționale a dansului popular, ori activitatea „maiștrilor de dans etno” în satele transilvănene de la cumpăna mileniului	327
VARGA Sándor	
Influența turismului legat de dansul popular asupra relațiilor sociale din satele transilvănene și asupra relațiilor localnicilor față de propria-și tradiții	335
Rezumat.	353

Contents

Foreword	7
JAKAB Albert Zsolt The Social Functions of Memory at Cluj (1440–2012)	9
MAYER János – MAYER István Szekler Gate in a Swabian Village. Assimilation of Ethnicities and Groups through Symbols and Memorial Actions . . .	35
OLOSZ Katalin Folk Ballad Collections by Kanyaró Ferenc. Report on the Situation of the Transylvanian Folk Ballad at the Turn of the 19 th –20 th Century	49
CZÖVEK Judit “Because He sends His Angels for you, to Protect all your Paths”. The Dichotomy of the Relic Elements within the Concept of the Angel in Archaic Folk Prayers	57
FÁBIÁN Gabriella Rosary Societies in Szeklerland.	85
EGYED Ákos Changes in the Szekler Political Thinking between 1790 and 1848.	99
POZSONY Ferenc Results and Tasks in the Research of the Material Culture in Szeklerland.	107
NAGY Botond Labour Migration in Trei Scaune Region in the Dualist Period.	139
BERECZKI Ibolya The Change of the Interiors in Merești	165

BALÁZS Lajos	
Changes in Sexual Culture and Sexual Morals	
within the Context of the Last Decades' Economic and Social Changes	179
LUKÁCS László	
King St. Stephen of Hungary at the Moldavian Csángós.	189
LAJOS Veronika	
Interpretations of Modernization.	
Changing Social Condition of Children in the Moldavian Village Luizi-Călugăra. . .	207
SILLING Léda	
The Changing World of the Fairs of Voivodina	221
SIMON András	
Invented Traditions, Festivals, Tourism in the Vineyards	
of South-Western Dunántúl (Hungary)	229
MÓD László	
"Anything, but Chardonnay!" Wine Tasting Societies at Szeged and Surroundings . .	247
KÖNCZEI Csilla	
Towards a Theoretic Dance Model.	
Thoughts on the Analogies and Differences between Dance and Language	265
KARÁCSONY Zoltán	
"Dancer Facing Dancer".	
About the Duet Performing of a Men's Dance from Călata Region	283
KÖNCZEI Csongor	
The Influence of Stage Dance on Traditional Dance Culture,	
or The Activity of "Ethno Dance Masters" in the Transylvanian Villages	
at the Turn of the Millennium	327
VARGA Sándor	
The Influence of Folk Dance Tourism	
on the Transylvanian Villages' Social Relations and the Relation of the Locals	
to their Own Traditions	335
Abstract	355